

Ольга Максимович,
канд. пед. н., доцент,
Мар'яна Чайківська,
студентка,
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЧЛЕНАМИ СІМЕЙ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЛЯ ЯК ВАЖЛИВА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розкриваються окремі форми насильства у сім'ї, наводяться конкретні форми домашнього насильства. Даються поради соціального педагога тим, хто зазнає насильства у сім'ї з метою його уникнення чи боротьби з ним.

Olha Maksymovych,
Mariana Chaikivska

SOCIAL WORK WITH FAMILY MEMBERS TO PREVENT VIOLENCE AS AN IMPORTANT EDUCATIONAL PROBLEM

The article outlines several forms of domestic violence, certain forms of domestic violence are analyzed. The recommendations of a social pedagogue to those who experiences domestic violence are provided.

Кожен, хто народжується, претендує на щасливу долю. Кажуть: «Щасливими не народжуються, ними стають». І вирішальну роль у цьому відіграє сім'я. Народна мудрість стверджує: «З родини йде життя людини», «Без сім'ї нема щастя на землі». Здавна відомо, що родина – то невичерпне джерело наснаги, любові та батьківських обов'язків, і кожна сім'я докладає зусиль, щоб родинне життя склалося благополучно. Проте все частіше ми чуємо про непорозуміння, побутові конфлікти і, зрештою, насильство в сім'ї, що є однією із найактуальніших сьогодні проблем для українського суспільства та привертає до себе увагу громадськості, ЗМІ та держави в цілому.

Насильство є одним із засобів, що передбачає панування однієї людини над іншою. Це такий примус, така шкода, які здійснюються поза волею тих, проти кого вони спрямовані. Насильство в сім'ї має багато форм. Однаково незахищеними перед насильством в сім'ї можуть бути діти, немічні члени, особи похилого віку. Від насильницьких дій можуть страждати з боку чоловіка дружина, а буває й навпаки. Проте слід зауважити, що все-таки переважна більшість потерпілих – це жінки і дівчата. За даними різних досліджень, близько 70% жінок зазнають різноманітних форм сімейного насильства.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» розрізняє чотири види домашнього насильства: фізичне; психологічне; економічне; сексуальне [1].

Фізичне насильство в сім'ї – це навмисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень, загроза зброєю, що можуть завдати приниження його честі та гідності, шкоди здоров'ю або, в гіршому випадку, призвести до смерті постраждалого. Крім фізичного ушкодження здоров'я, насильство неодмінно наносить і глибокі психологічні травми. Результатом є глибока депресія, пригніченість, почуття туги і тривоги, порушення сну. Жінкою опановує почуття сорому. Вона намагається маскувати сліди побоїв макіяжем або темними окулярами, вимушена брехати, коли її запитують, звідки на її обличчі, руках садна і синці. Жінка відчуває себе ізольованою від свого звичного оточення, нездатною, на її погляд, зрозуміти її проблеми, поспівчувати і допомогти їй. В умовах тривалого насильства у жінки включаються психологічні захисні механізми. Вона применшує значення насильства або взагалі перестає визнавати насильство як таким. Кінцевим результатом є деградація особистості жінки, зниження її соціальної активності, ізоляція, розпач. У пошуках виходу вона може вдатись до самогубства або вбити свого насильника. Згідно статистичних даних, частота суїцидальних спроб серед жінок – жертв насильства – досягає майже 20%.

Отже, психологічне насильство в сім'ї – це насильство, пов'язане з тиском одного члена сім'ї на психіку іншого через навмисні словесні образи або погрози, переслідування, залякування, які доводять постраждалого до стану емоційної невпевненості, втрати здатності захистити себе і можуть заподіяти або заподіяли шкоду психічному здоров'ю. Це може бути ігнорування почуттів, образа переконань членів сім'ї, які мають для них цінність, знущання одного члена сім'ї на іншими, щоб «продемонструвати» свою владу над усіма тощо. Такі дії можуть заподіяти шкоду фізичному чи психічному здоров'ю або навіть призвести до смерті постраждалого.

Сексуальне насильство в сім'ї – це примушування до небажаних статевих стосунків у родині проти волі одного із подружжя, примус до сексуальних зносин у хворобливій або садистській формі, до групового сексу, до спостерігання статевих зносин, у тому числі перегляд порнофільмів, агресія на ґрунті ревнощів, образлива оцінка сексуальних характеристик, а також сексуальні дії щодо неповнолітнього члена сім'ї. Зазначимо, що сексуальне насильство у сім'ї найбільше замовчується, тому залишається невідомим і непокараним через сором або страх звертатися до правоохоронних органів.

Економічне насильство в сім'ї – це навмисні дії одного члена сім'ї щодо іншого, спрямовані на те, щоб позбавити постраждалого житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які він має законне право, це може бути відмова одного з подружжя заробляти гроші на утримання сім'ї, існування одного із членів подружжя і їхніх дітей виключно за кошти іншого тощо. Це насильство може супроводжуватися, найчастіше з боку чоловіка, зловживанням алкоголю тощо.

Невідомо, скільки фактів насильства є насправді, тому що насильство в більшості випадків замовчується. Чому? По-перше, тому, що метою будь-якого, зокрема і домашнього насильства, є встановлення контролю над жертвою, коли кривдник намагається бути єдиним «розпорядником» її життя. Підкоряючись, жертва стає безпорадною, не може правильно оцінити ситуацію, навіть не намагаючись себе захистити, і здебільшого постраждалі часто відмовляються від допомоги. По-друге, тому, що у суспільстві не прийнято розповідати про такі речі, це соромно перед близькими і друзями. Власна безпека вже не так важлива, як публічні плітки й обговорення. Тому ми стикаємося зі «змовою мовчання» та прихованим осудом потерпілих від насильства в сім'ї: наприклад, жінка, досягнувши успіху в кар'єрі чи бізнесі, не може через сором говорити про насилля з боку чоловіка, а мати не може визнати, що її рідний син знущується над нею, бо вона, мовляв, «сама винна» в тому, що не догодила, не так виховала, не зберегла сімейного вогнища тощо. Така позиція хибна. Більшість жінок не вважають актом насильства, коли їх б'ють чоловіки. Багато дітей не можуть сказати про насильство публічно, тому що не розуміють, що це неправильно. Навіть, коли жертви наважуються повідомити про насильницькі дії у відповідні органи, то далеко не завжди отримують допомогу – представники різних служб, у тому числі й міліція, не бажають втручатися в те, що їм здається просто сімейним непорозумінням.

Дослідження, які проводилися в Україні, підтверджують надзвичайну актуальність проблеми, бо результатом насильства може бути один із чинників, що підштовхують до скоєння правопорушень. Щоденно в Україні підлітки скоюють 104 правопорушення, серед яких вбивства, пограбування, насилля, побіи. Це можна трактувати як наслідок жорстокого поводження у сім'ї, бо діти, які бачать насильство, переносять цей негативний досвід у власне життя, відтворюючи насильницьку модель поведінки батьківської сім'ї у суспільстві. Достовірної статистики про реальні прояви насильства немає, бо в Україні сьогодні таке явище, як насильство в сім'ї та кривдництво дітей, не завжди стоять у центрі уваги громадськості. Але за інформацією МВС України, лише минулого року було поставлено на облік понад 50 тис. осіб, які вдавалися до насильства у родині [2].

Проте, мабуть, найгірше впливають на суспільну думку уявлення, що поодинокі випадки агресії не є насильством. Хоча це не так, бо прояви домашнього насильства мають циклічний характер: випадок насильства – примирення – заспокоєння – посилення напруги – і знову насильство. Кожного наступного разу цей цикл може скорочуватися в часі, а насильство – ставати більш інтенсивним та жорстоким. Зазвичай, існує широко розповсюджений міф, що насильство в родині – це проблема тільки неблагополучних родин, і майже завжди сімейне насильство пов'язане з пияцтвом і бідністю, проте це не завжди так.

Попередження насильства в сім'ї – це складна система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припиненню насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї. Головний принцип роботи із сім'єю – надання соціальної допомоги. Соціальні педагоги мають допомогти тим, хто постраждав від насильства або ж бачив таке на власні очі. Подаємо деякі поради жертвам насильства:

- подумайте про власну безпеку та безпеку своїх дітей, бо, передусім, варто пам'ятати народну мудрість: «Хто сам себе береже, того й лихо оминає»;
- при потребі, не вагаючись, телефонуйте до міліції і вимагайте термінового втручання. При приїзді працівників відповідних служб детально опишіть їм усе, що сталося, покажіть ваші тілесні ушкодження, а також домашні речі, які побив чи поламав кривдник;
- при завданні тілесних ушкоджень, обов'язково зверніться до медичних закладів. Ви не лише пройдете лікування, а й отримаєте медичні висновки, які є вагомим доказом у суді;
- найбільш виваженим виходом з деяких ситуацій є втеча. Але цей крок належить ретельно підготувати. Варто заздалегідь зібрати невелику валізу з найбільше потрібними речами: одягом для себе та дітей, грошима, ліками, ключами від дому, офісу тощо, особистими документами (паспорт, свідоцтво про

народження дитини), документами, які підтверджують ваше право власності на житло, машину тощо. Визначте декілька (не одне!) місць, де ви могли б сховатися, якщо залишите дім;

– якщо близькі люди готові допомогти, домовтеся про спільні дії в гострій ситуації. Йдеться, зокрема, про дзвінок до міліції, тимчасовий притулок для вас та ваших дітей або схованку для потрібних вам речей тощо;

– пам'ятайте: насильство часто стає ще брутальнішим, коли кривдник довідується про бажання жертви припинити з ним стосунки. Тому будьте готові захищати свої права та права ваших дітей. Заздалегідь обміркуйте можливі варіанти вирішення таких гострих питань як поділ майна, стягнення аліментів, визначення місця проживання дітей. Звісно, краще відразу звернутися за допомогою до кваліфікованих юристів соціальних служб чи громадських організацій, послуги яких є безкоштовними;

– подумайте, як обмежити ваше спілкування з кривдником після розлучення і вберегти від нього дітей тощо;

– у разі потреби, зверніться до соціальних служб та неурядових організацій, які надають психологічну підтримку постраждалим від насильства в сім'ї [3, с. 357]. Згідно зі статтею 15 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», члени сім'ї, які вчинили насильство, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність.

Для протидії та запобігання цьому негативному явищу одним з напрямків державної політики у соціальній сфері є вироблення ефективних механізмів протидії насильству в сім'ї. Кабінетом Міністрів України з метою удосконалення системи запобігання насильству в сім'ї та створення дієвої системи надання допомоги жертвам насильства, а також удосконалення системи надання допомоги сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, їх соціального супроводу, зменшення кількості злочинів, пов'язаних із насильством у сім'ї, затверджено розпорядження від 1 грудня 2010 року, № 2154-р, план заходів з проведення Національної компанії «Стоп насильству!» на період до 2015 року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fam-center.at.ua/load/28-1-0-40>.
2. Московка М. Жорстокість та насильство до дітей у сім'ї як соціальний феномен / М. Московка // Все для вчителя. – 1999. – № 1. – С. 43–46.
3. Андреева Г. Соціальна психологія : підручник для вищих навчальних закладів. / Г. Андреева – М. : Аспект Прес, 2000. – 376 с.

Ольга Максимович,
канд. пед. н., доцент,
Софія Добжинецька,
студентка,
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

ДОМАШНЄ НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВИРІШЕННЯ

У статті розкривається проблема насильства над дитиною в сім'ї. Зокрема, виділяються фізичні, психологічні, економічні види насильства дітей в сім'ї, висвітлюються шляхи розв'язання перешкод насильства над дітьми.

Olha Maksymovych,
Sofia Dobzhynetska

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN AND ITS SOLUTIONS

The article examines the problem of child abuse in the family. In particular, the physical, psychological and economic types of child abuse are highlighted, and several solutions are recommended.

Проблема насильства над дитиною в сім'ї досить тривалий час була закритою, проте в останнє десятиліття вона є гостроактуальною. Ми погоджуємося з думкою В. Щербини-Прилуки, що діти – найбільш уразлива категорія жертв насилля в сім'ї внаслідок психологічної, соціальної, особистісної незрілості та залежності від батьків чи опікунів, несформованості стратегій подолання стресу, малого життєвого досвіду, правової неосвіченості та багатьох інших причин [5].

На даний час прийнято виділяти такі форми насильства над дитиною в сім'ї: фізичне, психологічне, ізоляція, обмеження свободи пересування, економічне й інші.